

Nr. 04/2-09/2415 din 12.09.2023
La nr. de înregistrare 4183 din 25.08.2023

APROB

Sergiu PRODAN
Ministrul Culturii

„ 07” septembrie 2023

COD: C10-2023/25-25.08.2023 (avizat)
cod examinări anterioare: -;

AVIZ

privind aprobarea atribuirii statutului de monument unui bun imobil și susținerea operării modificării Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993

emis în baza procesului-verbal al ședinței Consiliului Național al Monumentelor Istorice nr. 15 din 25 august 2023

În temeiul: prevederilor art. 18 alin.(3) al Legii nr. 1530/1993 privind ocrotirea monumentelor; pct. 12 sbp.3) din Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Național al Monumentelor Istorice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 73/2014,

În baza examinării propunerii de clasare privind atribuirea statutului de monument Conacului Cristi-Korotnev, bun imobil cu nr. cadastral 8013401.125.01, amplasat pe terenul cu nr. cadastral 8013401.125, situat în satul Lupa-Rece, r-nul Strășeni, elaborat de către Ion Budeci, secretar de stat al Ministerului Culturii (MC), verificat de Direcția patrimoniu cultural a MC,

În rezultatul deliberării Consiliului Național al Monumentelor Istorice în cadrul ședinței nr. 15 din 25.08.2023,

SE DECIDE:

Bunul imobil menționat supra, corespunzând criteriilor de clasare – vechime (peste vârsta minimă de 50 de ani) și autenticitate, valoare arhitecturală și artistică, prezintă interes pentru patrimoniul cultural național, astfel,

se aprobă decizia de susținere a propunerii de atribuire a statutului de monument istoric de importanță națională și, în sensul implementării prevederilor art. 18 al Legii nr. 1530/1993,

SE PROPUNE

elaborarea proiectului hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de hotărâre a Parlamentului privind modificarea/completarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat pentru ca Conacul Cristi-Korotnev din satul Lupa-Rece, r-nul Strășeni, să fie declarat bun de patrimoniu cultural imobil atribuindu-i calitatea de monument de categorie națională (gen arhitectură și istorie) și a fi înscris în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, prin urmare supunându-se tuturor dispozițiilor de protecție prevăzute de actul legislativ menționat supra.

Dosarul propunerii de clasare conține:

- 1) Scrisoarea de inițiere a procedurii de clasare din partea Ion Budeci (înregistrată la MC cu nr. 4183 din 25.08.2023);
- 2) Extras din Registrul bunurilor imobile;
- 3) Plan cadastral amplasament a terenului cu nr. cad. 8013401.125;
- 4) Imagini foto actuale a clădirii;
- 5) Aviz CNMI din 2013;
- 6) Scrisoarea de la Institutul Patrimoniului Cultural;
- 7) Link-uri cu informație utilă.

PREȘEDINTE C.N.M.I.

Andrei VATAMANIUC

SECRETAR C.N.M.I.

Alina OSTAPOV

Nr. 04/2-09/2416 din 12.09.2023
La nr. de înregistrare 4068 din 21.08.2023

APROB

Sergiu PRODAN
Ministrul Culturii

„07” septembrie 2023

COD: C09-2023/21-25.08.2023 (avizat)
cod examinări anterioare: -;

AVIZ

privind aprobarea atribuirii statutului de monument unui bun imobil și susținerea operării modificării Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993

emis în baza procesului-verbal al ședinței Consiliului Național al Monumentelor Istorice nr. 15 din 25 august 2023

În temeiul: prevederilor art. 18 alin.(3) al Legii nr. 1530/1993 privind ocrotirea monumentelor; pct. 12 sbp.3) din Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Național al Monumentelor Istorice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 73/2014,

În baza examinării propunerii de clasare privind atribuirea statutului de monument Sediului Academiei de Științe a Moldovei, bun imobil cu nr. cadastral 0100104.124.01, amplasat pe terenul cu nr. cadastral 0100104.124, situat în mun. Chișinău, sector Centru, **bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1**, elaborat de către dr. hab. Liliana Condraticova, drd. Alina Ostapov, verificat de Direcția patrimoniu cultural a Ministerului Culturii,

În rezultatul deliberării Consiliului Național al Monumentelor Istorice în cadrul ședinței nr. 15 din 25.08.2023,

SE DECIDE:

Bunul imobil menționat supra, corespunzând criteriilor de clasare – vechime (peste vârsta minimă de 50 de ani) și autenticitate, valoare arhitecturală și artistică, valoare istorică și memorial-simbolică (relatăată mai detaliat în nota istorică, care este parte integrantă a prezentei decizii), prezintă interes pentru patrimoniul cultural național, astfel,

se aprobă decizia de susținere a propunerii de atribuire a statutului de monument istoric de importanță națională și, în sensul implementării prevederilor art. 18 al Legii nr. 1530/1993,

SE PROPUNE

elaborarea proiectului hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de hotărâre a Parlamentului privind modificarea/completarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat pentru ca sediul Academiei de Științe a Moldovei din bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1, mun. Chișinău, a fi declarat bun de patrimoniu cultural imobil atribuindu-i calitatea de **monument de categorie națională** (gen arhitectură și istorie) și a fi înscris în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, prin urmare supunându-se tuturor dispozițiilor de protecție prevăzute de actul legislativ menționat supra.

Descrierea istorico-arhitecturală

ARGUMENT. Scurt istoric al Academiei de Științe a Moldovei

Academia de Științe a Moldovei (AȘM) a sărbătorit în iunie 2021 cea de-a 60-a aniversare de la fondare, și împlinirea a 75 de ani de la crearea primelor institute de cercetare de tip academic [1]. În premieră, solemnitatea a fost marcată într-un mod inedit, printr-o „Săptămână a științei”, desfășurată în zilele de 7-12 iunie 2021, în cadrul căreia au fost organizate prelegeri publice și conferințe științifice, înmânate însemnele de membru de onoare al AȘM, concerte aniversare și alte activități [2, p. 7-13].

De luat aminte că în spațiul actual al Republicii Moldova cercetări științifice se efectuau cu mult înainte de 1946, prin contribuția Seminarului Teologic din Chișinău (1813), Muzeului Antichității Pontului Scitic (1880), Observatorului Meteorologic din Chișinău (1886), Comisiei Guberniale a Arhivelor din Basarabia (1898), Muzeului Ținutului Natal (1889), astăzi Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Societății Naturaliștilor și Amatorilor de Științe Naturale din Basarabia (1904), Societății Arheologică Istorico-Bisericească din Basarabia (1904), Observatorului Astronomic din Dubăsarii Vechi (cunoscut din anul 1908). În 1934, la Chișinău a fost inaugurat Institutul Social Român din Basarabia, Comisia Monumentelor Istorice (Secția din Basarabia), Școala de Viticultură și Vinificație din Chișinău. Subliniem că printre membrii fondatori ai Academiei Române, în anul 1866, sunt trei personalități originare din Basarabia: Alexandru Hâjdău (1811–1872), Constantin (Costache) Stamati (1786–1869) și Ioan Străjescu (1833–1873). În primele decenii ale secolului al XX-lea, membri ai Academiei Române au fost aleși istoricul Ștefan Ciobanu (1918), fizicianul Ion Inculeț (1918), publicistul și poetul Pantelimon Halippa (1918), istoricul Iustin Frățiman (1919) [1; 3].

Activitatea Academiei de Științe a Moldovei și-a găsit o largă reflectare într-un șir de publicații științifice și de popularizare [4; 5; 6; 7, p. 16-22; 8, p. 7-17; 9, p. 6-34; 10; 11, p. 425-451], în 2021 fiind editat un volum enciclopedic actualizat [3; 12, p. 161-163]. Retrospectiv, în atenția cercetătorilor au ajuns formarea Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice (1946), reorganizată în Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a URSS (1949), activitatea acesteia în perioada sovietică, precum și rolul Academiei de Științe a Moldovei începând cu 1991.

După cel de-al Doilea Război Mondial, RSS Moldovenească (RSSM) era unica republică care nu avea o Academie de Științe. În spațiul ex-sovietic primele baze și filiale academice au fost fondate în Ucraina (1918), Belarus (1929), Armenia și Georgia (1932–1933). În Lituania, Academia de Științe a fost înființată la 16 ianuarie 1941; în Estonia, Centrul academic (fondat la 28 ianuarie 1938), a fost reorganizat după modelul sovietic la 28 iunie 1945; în Letonia, Academia de Științe a fost constituită la 14 februarie 1946.

Începând cu anul 1951, în RSSM a început să circule ideea formării Academiei de Științe, iar în 1956 Prezidiul Academiei de Științe a URSS a propus reorganizarea Filialei Moldovenești (formate în 1949) în Academie. În anul 1953, Filiala Moldovenească avea trei institute de cercetare: Institutul de istorie, limbă și literatură, Institutul de pomicultură, viticultură și vitărit, Institutul de agrologie, agrochimie și ameliorare, Grădina Botanică (fondată în septembrie 1950) ș.a. Un proiect al organigramei Academiei de Științe a RSSM a fost elaborat în ianuarie 1957. În 1958 a fost aprobată componența nominală a Consiliului Filialei Moldovenești în frunte cu prof. Iachim Grosul. Hotărârile privind crearea Academiei de Științe a RSSM au fost aprobate în decursul anului 1960. Fondarea Academiei de Științe are loc prin reorganizarea Filialei Moldovenești, în 1961, iar inaugurarea a avut loc la 2 august 1961, în sala Teatrului Academic „Aleksandr Pușkin” (actualmente, Teatrul Național „Mihai Eminescu”). Prima sesiune științifică a Academiei a avut loc la 3 august 1961, în cadrul căreia dr. hab. Iachim Grosul, în calitatea sa de Președinte al Academiei, a prezentat raportul *Despre dezvoltarea cercetărilor științifice și obiectivele Academiei de Științe a RSS Moldovenești* [1; 3].

Deducem, din analiza studiilor publicate, că acestea elucidează preponderent **etapele** formării Academiei de Științe, structura acesteia, **activitatea membrilor titulari și membrilor corespondenți, rapoartele și rezultatele științifice obținute**. În calitate de clădire istorică în inima Chișinăului, care dă start arterei principale a urbei, sediul actual al AȘM de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt I a trezit sporadic interesul unor reprezentanți ai mass-media, dar și al unor cercetători din domeniul istoriei și artelor vizuale [13; 14; 15; 16, p. 106-118; 17, p. 317-335; 18, p. 69-79; 36, p. 12-37]. În acest context, este îndreptățită intenția noastră de a scoate din conul de umbră destinul unei clădiri-simbol pentru mediul academic, pentru mun. Chișinău și Republica Moldova. Ne-am propus ca scop să reflectăm istoria clădirii AȘM – sediul Academiei de Științe începând cu anul 1955 –, cu prezentarea unor aspecte importante precum valoarea arhitecturală, artistică și memorialistică în calitate de monument de valoare națională, care necesită de a fi inclus în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat.

VALOAREA ISTORICO-MEMORIALISTICĂ, ARHITECTURALĂ ȘI ARTISTICĂ A CLĂDIRII

În fondurile Agenției Naționale a Arhivelor, Direcția Generală Arhiva Națională (ANA, DGAN) [19; 25; 32], au fost identificate un șir de documente despre construcția clădirii Academiei de Științe, ale căror date aduc lumină în mai multe chestiuni. Pornind de la opinia formulată despre necesitatea fondării în această republică sovietică a unei instituții academice, a fost rațională identificarea unei clădiri unde ar putea fi amplasat sediul Academiei de Științe. Pe baza fotografiilor de epocă și a memoriilor locuitorilor, completate de dosarele de arhivă, am stabilit că Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a URSS și-a avut unul dintre sediile sale pe str. Alexie Mateevici 85, în clădirea fostului gimnaziu pentru fete, fondat în 1892 de baronesa Iulia A. von Gheiking [20]. O clădire memorabilă pentru Basarabia, amplasată în centrul istoric al Chișinăului, a ajuns astăzi în stare avansată de degradare [21, p. 272], riscând să se prăbușească. Din anul 2012, clădirea se află în gestiunea statului german [22].

Potrivit specialiștilor în domeniul arhitecturii, anii 1944–1955 se încadrează în istoria urbanismului din spațiul actual al Republicii Moldova drept perioada arhitecturii „staliniste”, caracterizată prin monumentalism, clădiri unicate de o estetică impresionantă, definitorie printr-o exuberanță decorativă, amplasate pe străzile principale ale urbelor. Arhitecții îndeplineau directivele politice, activitatea lor era coordonată și controlată de instituțiile de stat. De fapt, construcțiile de tip „stalinist” reprezintă într-o oarecare măsură o remodelare a arhitecturii clasice realizată în spiritul autorităților sovietice [16, p. 106-118]. Dezvoltarea pe orizontală, cu echilibrare pe verticală prin intermediul coloanelor și pilaștrilor, oferă masivitate edificiilor perioadei construcțiilor „staliniste”. Schițele arhitecților conțin mai multe elemente arhitecturale decorative, unele dintre ele păstrate și actualmente, conferind o deosebită eleganță centrului istoric al Chișinăului.

În arhitectura RSSM, acești ani au fost marcați prin elaborarea planurilor generale de reconstrucție și restabilire a localităților. Chișinăul a fost devastat de sovietici în vara lui 1941 și distrus în anii celui de-al Doilea Război Mondial [23]. „Planul general de reconstrucție a orașului Chișinău”, inițiat de arhitectul Alexei Șciusev, a fost revăzut în 1952, clădirea AȘM de pe bd. Lenin (actualmente, Ștefan cel Mare și Sfânt 1) încadrându-se optim în centrul capitalei. Accentul principal al planului urbanistic revenea clădirii Sovietului de Miniștri (edificată în 1964) [24, p. 238] și a pieței de aici, care este centrul compozițional (actualmente clădirea Guvernului și Piața Marii Adunări Naționale), iar toate construcțiile pe perimetrul străzii A. Mateevici până la râul Bâc, de la sediul Academiei de Științe a RSSM (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1) până la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău (actualmente, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 165) devin centrul orașului [25]. Este perioada când predomina concepția construcției fațadelor în spiritul neoclasicismului, cu așezarea obligatorie de-a lungul liniei roșii ale celor mai importante artere. Acest fapt a condiționat unitatea arhitecturală a edificiilor construite în diferite perioade istorice, formând un ansamblu arhitectural integrat. Clădirea AȘM a devenit astfel început de stradă, iar bd. Ștefan cel Mare și Sfânt a devenit axa longitudinală a urbei, unde urmau a fi amplasate cele mai importante edificii.

Din dosarele de arhivă aflăm că proiectarea clădirii administrative a Comitetului Raional Chișinău și a Comitetului Executiv Raional în orașul Chișinău (căci asta a fost destinația inițială a clădirii) a fost prioritară sub aspect urbanistic și politic, cu o arhitectură dictată de autorități. Corespondența arhitectului A. Șciusev cu Direcția pentru Arhitectură de pe lângă Sovietul de Miniștri al RSSM și al Uniunii Arhitecților din RSSM privind reconstrucția și planificarea orașului Chișinău în anii 1945–1946 elucidează mai multe aspecte privind reconstrucția capitalei, inclusiv edificarea sediului Academiei de Științe. Din scrisoarea acad. A. Șciusev în adresa tov. T. Troian, vicepreședinte al Sovietului de Miniștri al RSSM, și în adresa arhitectului V. Smirnov, șef al Direcției pentru Arhitectură pe lângă Sovietul de Miniștri al RSSM, desprindem informații valoroase privind construcția nu doar a blocului administrativ, dar a unui complex academic, arhitectul academician venind cu indicații privind clădirile pentru Academia de Științe [25]. Aflăm că arhitectul Șciusev a propus formarea unui adevărat complex destinat în exclusivitate Academiei de Științe a RSSM, ce urma să fie amplasat în cartierul Valea Dicescu din sectorul Centru al Chișinăului, situat în partea de sud-vest a orașului. Complexul academic integra Vila Inginerului G. Pronin (str. A. Mateevici, 79), sediul Filialei Moldovenești a Academiei de Științe (str. A. Mateevici, 85) și sediul în acea vreme al

Sovietului de Miniștri al RSSM (str. A. Mateevici, 87). Este de menționat că anume în clădirea de pe str. A. Mateevici 87, s-a desfășurat la 3 august 1961 prima sesiune științifică a Academiei de Științe a RSSM.

Clădirea Academiei de Științe de pe bd. Lenin (astăzi bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1) a fost construită timp de patru ani, între 1951 și 1955. Conform proiectului, etapa anului 1954, pe părțile laterale ale clădirii se află scuturile cu cartușe, lateral decorate cu două vrejuri suspendate, iar centrat este indicat anul 1954, astăzi fiind trecut anul finalizării construcției, și anume 1955.

Privitor la autorii proiectului clădirii în cauză, m. c. al AȘM, dr. hab. în studiul artelor, arhitectul Mariana Șlapac afirmă că potrivit cutumelor timpului, „toate clădirile importante din periferia imperiului sovietic erau construite de un arhitect local, care neapărat era tutelat sau coordonat de un arhitect din metropolă” (adică de la Moscova) [14]. În atare circumstanțe, alături de numele arhitectului din Chișinău Valentin Mednec, își face apariția arhitectul rus Aleksandr Vedenkin. Este bine de știut că Valentin Mednec/Mednic (1910, Comrat – 2008, Moscova) a fost un renumit arhitect din RSSM, în 1929 a intrat la Facultatea de Arhitectură a Institutului Politehnic din Brno (Cehia), după care, între 1934 și 1937, a studiat la Institutul de Arhitectură din București (actualmente, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”). A fost membru al grupului arhitectului A. Șciusev pentru elaborarea planului de reconstrucție a Chișinăului (1947–1949), ceea ce ne face să credem că proiectele și propunerile sale, inclusiv în privința sediului AȘM, erau cunoscute sau chiar discutate de acest grup; șef al departamentului de proiectare și planificare al Biroului de Arhitectură al RSSM (în 1944); membru al Uniunii Arhitecților din RSSM. Este autor al mai multor clădiri din Tighina, Fălești, Otaci, precum și din Chișinău, cum ar fi Întreprinderea de Stat „Poșta Moldovei” (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 134), pe care a fost instalat basorelieful arhitectului [15, p. 246]. În mai multe surse [13], numele arhitectului este trecut ca Mednec. Însă documentele de arhivă și proiectele semnate personal de arhitect ne aduc în atenție varianta de Mednic [26, p. 137-144]. Arhitectul rus Aleksandr Vedenkin (1926), membru al Uniunii Arhitecților a URSS din 1952, este pensionat de mai mulți ani și nu era activ la momentul elaborării acestui studiu [27].

Sarcina arhitectural-planimetrică pentru proiectarea clădirii administrative (azi sediul AȘM) a fost elaborată de Dorfman și la 27 februarie 1952 aprobată de arhitectul-șef al orașului Chișinău F. Naumov. Cităm din dosarul de arhivă: „Teritoriul alocat pentru construirea clădirii administrative este situat pe latura de sud-vest a pieței de paradă, aflată în proiectare, la intersecția străzii Lenin cu pasajul care duce spre strada Muncești. Se acceptă liniile roșii și limitele amplasamentului conform proiectului aprobat de arhitectul-șef al orașului. În prezent, amplasamentul este ocupat de Grădina Publică Ciuflea și este complet liber de construcții. Proiectul construcției trebuie să fie unul individual, ținându-se cont de cerințele și construcția în zonele seismice, conform sarcinii. Înălțimea clădirii trebuie să fie 4-5 etaje cu subsol, cota minimă a cornișei de încoronare de la nivelul trotuarului este de 16,30. Având în vedere importanța dominantă a acestei clădiri în întregul ansamblu al pieței, arhitectura clădirii ar trebui decisă în forme monumentale, care să reflecte natura clădirii administrative – Casa Sovietelor” [19; 32]. Documentul este semnat de arhitectul principal al proiectului, V. Mednic (transcrierea numelui îi aparține), și de inginerul principal al proiectului – un oarecare Dulițki.

Edificiul de azi al AȘM a fost dat în exploatare în 1955. S-a reușit proiectarea și construcția acestuia până în anul 1955, întrucât prin hotărârea CC al URSS și Sovietului de Miniștri al URSS „Cu privire la lichidarea excesului în proiectare și construcție” din 1955 în noile construcții urbane se pune accent pe raționalism, laconism, sunt renegate principiile estetice, edificarea construcțiilor se baza pe simplitate, funcționalitate, rentabilitate și cerințe înalte față de aspectul artistic. Clădirea AȘM a fost construită conform principiului de orientare a fațadelor principale pe artera orașului. Fațada are un aspect monumental grație simetriei compoziției, frontonului ce marchează accesul principal în clădire. În planimetria interioară se ținea cont de principiile simetriei compoziției, toate birourile sunt integrate în jurul sistemului avansat de coridoare. Unele particularități stilistice ale arhitecturii naționale au fost reflectate în decorul fațadei.

Arhitectura a fost dictată de autorități, care impunea forme monumentale, care reflectă natura clădirilor administrative ale epocii, în stilul grandomaniei sovietice. În rezolvarea compoziției fațadelor era necesar să se obțină

expresivitatea maximă a imaginii unei clădiri publice. „Atât arhitectura clădirii, cât și decorul ei sunt determinate de arhitectura monumentală sovietică din perioada stalinistă. ... Clasicismul monumental sovietic a devenit la acea vreme expresia armoniei și frumuseții în arhitectura unei țări care pretindea a fi un stat de tip nou al muncitorilor și țăranilor”, afirmă m. c. al AȘM Mariana Șlapac [14].

Aflăm din dosarele vremii că arhitectura ar trebui să fie simplă, sobră și, în același timp, bogată și convingătoare. Este posibilă utilizarea stâlpilor, pilaștrilor ș.a. În interpretarea detaliilor, o atenție deosebită urma să fie acordată măiestriei și priceperii în utilizarea motivelor arhitecturii populare și a artei aplicate. Pe frontonul clădirii, după 1991 a fost instalată stema AȘM turnată în fontă, care a înlocuit vechea stemă a RSSM montată pe frontonul clădirii, astfel fiind demontate vechile însemne heraldice de ideologie sovietică [15, p. 246].

„Partea inferioară a frontonului conține o placă cu o linie în formă de zigzag sub care, pe centru, se află un feston (ghirlandă de sărbătoare). Fațada principală, din proiectul elaborat în martie 1952, era încununată de mici frontoane laterale. De ambele părți laterale se află câte un obelisc similar frontonului central. Iar sub această compoziție se află o placă dreptunghiulară cu ornament de linie zigzagată. Conform proiectului din anul 1954, pe părțile laterale, de colț ale clădirii se află scuturile cu cartușe, lateral decorate cu două vrejuri suspendate, iar centrat este anul 1955. Aspectul monumental este reprezentat prin îmbinarea pilaștrilor și coloanelor atât pe fațada principală, cât și pe cele laterale. Capitelul pilastrului este decorat cu un ornament floral, flancat de două volute, dedesubt se află două festoane cu ciucuri, care conțin struguri de viță-de-vie (conform proiectului sunt fructe de măr). Partea inferioară prezintă motive fitomorfe aranjate ritmic. Conform proiectului, partea centrală avea un aspect bogat și prin poziționarea a patru pilaștri la porticul central, pe partea superioară a cărora se afla câte o sculptură (de la stânga la dreapta): mecanizatorul, învățătoarea, muncitorul și colhoznica (care nu au fost realizate odată cu plasarea în această clădire a sediului AȘM)” [16, p. 106-118; 17, p. 317-335].

De fapt, construcțiile de tip „stalinist”, în care se încadrează și sediul AȘM, reprezintă într-o oarecare măsură o remodelare a arhitecturii clasice, doar că realizată în spiritul autorităților sovietice [16, p. 106-118]. Masivitatea edificiilor „staliniste” se datorează dezvoltării pe orizontală, cu echilibrare pe verticală prin intermediul coloanelor și pilaștrilor. Schițele arhitecților acestei perioade reprezintă mai multe elemente arhitecturale decorative, conferind o deosebită eleganță centrului istoric al Chișinăului anume prin executarea la superlativ a acestor „fațade de paradă”. Foarte decorative, ele integrează însemne heraldice, motive fitomorfe, florale, geometrice abstractizate, adesea împrumutate din ornamentele covoarelor tradiționale basarabene [17, p. 317-335] și descoperite ca urmare a cercetărilor efectuate pe mai multe elemente arhitecturale: fronton, cornișă, antablament, parapet, accent al intrării principale, coloane, pilaștri, ancadramentele ferestrelor. Constatăm că aceste elemente tradiționale au fost adesea distorsionate, stilizate în ideea angajării politicului, situație la care a fost supus în acea vreme, de exemplu, și portul tradițional popular.

Clădirea Academiei de Științe a Moldovei are cinci niveluri. Planul subsolului și a primelor două etaje este în formă de litera „E” răsturnată, având axa centrală și două axe laterale. Etajele 3, 4 și 5 au planul în formă de litera „IT” („P”) din alfabetul chirilic. În axa centrală la etajul unu se află o sală spațioasă de festivități, cunoscută în prezent „Sala Azurie” (denumită anterior ca „Sala Mare”), care rămâne a fi una dintre cele mai spațioase și estetic amenajate săli predestinate mediului academic pentru desfășurarea celor mai importante activități. În vâltoarea pregătirilor către aniversarea a 60-a de la crearea primelor instituții de cercetare de tip academic, în anul 2006, „Sala Mare” de ședințe a fost reconstruită temeinic, inclusiv la nivelul tavanului, precum și a fost modificată scena și transferată din partea laterală pe centrul Sălii. Tot în 2006, a fost aprobată stema, steagul și emblema AȘM, au fost cusute fracuri pentru membri titulari și membri corespondenți ai AȘM [28, p. 109-110].

„În axă se găsește un rezalit divizat în patru pilaștri, iar la cel de-al treilea nivel se află trei ferestre hexagonale. Sub aceste ferestre se găsesc trei intrări principale. Următoarele trei etaje construite din piatră albă de calcar sunt individualizate prin pilaștri cu capiteluri, cu elemente decorative caracteristice arhitecturii sovietice. Deasupra lor sunt plasate medalioane rotunde. Cel de-al cincilea nivel al clădirii cu ferestre arcuite a fost colorat în roșu. Construcția este încununată de un parapet perforat și un stâlp decorativ. O altă orizontală decorativă este brâul ornamentat între

primul și cel de-al doilea nivel, inspirat din arhitectura medievală a mănăstirilor din spațiul românesc”, menționează m. c. Mariana Șlapac despre clădirea AȘM [14].

Între etajul unu și doi al clădirii este instalată o compoziție decorativ-modulară monumentală – panoul decorativ de ceramică *Fizica* (4×3 m, lut, email), realizată în anul 1982 de renumiții ceramiști Nelly Sajin (1938–1996) și Vlad Boldoceanu (1956–2004). Rămânând pe același segment de cercetare, menționăm ca Nelly Sajin a realizat în anul 1987 și două compoziții volumetrice din lut, șamotă, email, instalate la Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor a AȘM, actualmente a USM (str. Pădurii 20) – „Bionica-1” (emblema), „Bionica-2”, amplasată în interior (500 × 250 cm) și în exterior (210 × 210 cm) [15, p. 57-58].

Pe lângă „Sala Azurie”, care este și Sala principală, la etajul unu se află „Sala Argintie” și „Sala Aurie”, iar la etajul doi – „Sala Mică”. De asemenea, din patrimoniul AȘM fac parte trei tablouri celebre: *Soarele și pâinea* (1977), *Poarta Orheiului Vechi* (1977; 130 × 140 cm) și *Săpăturile de la Orheiul Vechi* (1977, 130 × 140 cm) donații ale ilustrului artist plastic, membru de onoare al AȘM, Mihai Grecu (1916–1998). „Pentru Mihail Grecu, tripticul solicitat de Academie era mai mult decât o comandă avantajoasă. Maestrul avea o considerație deosebită pentru omul de știință, el însuși fiind un remarcabil cercetător și experimentator al artelor plastice” [28, p. 109-110]. Tripticul maestrului Mihai Grecu a plăcut comunității academice și a fost expus pentru prima dată în anul 1977 în sediul central al AȘM. Ulterior, aceste opera de artă au devenit parte a Academiei. Din păcate, cu toate schimbările, permutările și reparațiile continue, lucrările semnate de Mihai Grecu au fost depozitate într-o sală necorespunzătoare, fiind regăsite abia în 2006, atunci când AȘM sărbătorea 60 de ani de la întemeierea primelor instituții academice. Grav deteriorate, lucrările au fost urgent restaurate, tot atunci au fost comandate baghete elegante, și astfel „Academia și-a serbat jubileul cu fast. Sub semnul *Pâinii și a Soarelui* lui Mihail Grecu” [28, p. 109-110]. Astăzi, aceste capodopere sunt emblematice nu doar pentru spiritul științific, dar și pentru sediul AȘM, pentru Sala Aurie, devenită cu timpul un veritabil centru expozițional academic, care a găzduit expoziții de artă plastică a unor plasticieni renumiți din Republica Moldova.

În sediul principal al AȘM de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1, până în anul 2006 a funcționat Biblioteca Științifică a AȘM (fondată în 1928 ca *Biblioteca Științifică Moldovenească, iar din 1963, după comasarea a două biblioteci academice, devine Biblioteca Științifică Centrală a Academiei de Științe*), cunoscută din 2007 ca Biblioteca Științifică Centrală (Institut) „Andrei Lupan”. Ulterior, Biblioteca AȘM a fost transferată în spațiul special amenajat de pe strada Academiei 5A [29; 30]. **Odată cu schimbarea fondatorului institutelor de cercetare de la AȘM și transferul lor către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (2018), biblioteca fondată de AȘM a ajuns în administrarea MECC, iar ca urmare a Hotărârii Guvernului nr. 485 din 13 iulie 2022, fondator al fostei Biblioteci Științifice a AȘM devine Universitatea de Stat din Moldova.** În intenția de a reface biblioteca Academiei de Științe, la cea de-a XV-a ediție a lecturilor academice dedicate Sărbătorii Naționale „Limba noastră cea română”, la 30 august 2019, acad. Ion Tîghineanu și acad. Emil Burzo, pe atunci președinte al Filialei Cluj a Academiei Române, au inaugurat solemn Sala de Lectură a AȘM, care în anii următori, în baza donațiilor, și-a extins substanțial fondul de carte existent [31, p. 9-21]. De asemenea, la etajul unu al sediului AȘM se află Muzeul Științei, care după reparația capitală actualmente se află la etapa refacerii expozițiilor științifice. De-a lungul anilor, în sediul central al AȘM au activat unele institute de cercetare, Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești ș.a.

Constatăm că sediul AȘM de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 1 posedă valoare istorică, fiind unica clădire de acest tip predestinată unei instituții de tip academic. De aici rezultă și valoarea memorialistică a clădirii. La intrarea principală pe fațada clădirii se află basoreliefului din metal acad. Iachim Grosul [15, p. 246-247]. Acad. Iachim Grosul (1912–1976) a fost primul Președinte al Academiei de Științe, începând cu anul 1956, pe când conducea Filiala Moldovenească a Academiei de Științe, apoi în perioada 2 august 1961 – 9 iunie 1976, când a fost președinte al Academiei de Științe.

În perioada președinției acad. Aleksandr Jucenko, Sala Mică a fost îmbrăcată în panouri de lemn și înzestrată cu reliefuri din bronz ale fondatorilor AȘM, membri titulari și membri corespondenți numiți la 2 august 1961 și care au format corpul inițial al savanților Academiei de Științe a RSSM. Prin Hotărârea Sovietului de Miniștri al RSSM din 1 august 1961, din rândul oamenilor de știință și cultură au fost numiți 24 de membri ai Academiei: 11 membri

titulari – chimistul Anton Ablov, matematicianul Vladimir Andrunachievici, economistul Vasili Cervinski, agronomul Prokofi Dvornikov, istoricul Iachim Grosul, inginerul Boris Lazarenko, chimistul Gheorghii Lazurievski, poetul Andrei Lupan, biologii Iacob Prinț și Aleksei Spassky, lingvistul și istoricul literar Iosif Vartician) și 13 membri corespondenți (inginerul Gheorghe Cealii, lingvistul Nicolae Corlăteanu, agronomii Ion Dicusar și Anatoli Kovarski, biologii Lazar Dorohov, Constantin Moraru și Mihail Iaroșenko, economistul Nikolai Frolov, chimistul Iuri Lealikov, inginerul Iuri Petrov, geograful Makari Radul, istoricul și filologul Eugeniu Russev și oenologul Petru Ungureanu) [3, p. 128-139; 4; 15, p. 245-246; 33; 34]. Basoreliefurile de bronz încununează Sala Mică a AȘM ca un omagiu de pietate adus înaintașilor, cercetători științifici și oameni de cultură din diferite domenii, care au stat la temelia Academiei de Științe. În acest context, Sala Mică a AȘM posedă certă valoare memorialistică, astfel aducându-se recunoștință primilor cercetători care au stat la temelia Academiei de Științe a Moldovei.

În așa fel, Academia de Științe a Moldovei a fost și rămâne un veritabil centru al personalităților notorii din republică, ale căror nume și fapte au fost inscripționate în memoria urmașilor. Subliniem că membrii AȘM s-au învrednicit de basoreliefuri instalate pe fațadele clădirilor unde au activat sau unde au locuit, precum și busturi sau străzi denumite în cinstea lor. Asemenea exemple sunt multe în Chișinău, vom consemna aici basoreliefurile acad. Nicolae Testemițeanu de pe casa unde a locuit (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 69); acad. Boris Lazarenko de pe fațada sediului Institutului de Fizică Aplicată (str. Academiei 5), acad. Sergiu Rădăuțanu de pe sediul Universității Tehnice a Moldovei (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 168) etc. [15, p. 238-243, 247]. Mai multe basoreliefuri au fost instalate pe clădirile institutelor de cercetare fondate de către AȘM și care după 2018 au fost trecute către alt fondator, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, pentru ca în 2022 să fie fuzionate cu universitățile din Chișinău.

De luat aminte că primele decenii postbelice se caracterizează prin transformare culturală multilaterală, sistemul ideologic comunist subordonând artele în scopul educării populației în spiritul sovietic. Astfel, arhitectura a devenit reprezentarea vizuală a puterii politice sovietice, fiind una dintre principalele manifestări ale acesteia. Astăzi, edificiile postbelice ale Moldovei sovietice contrastează cu arhitectura din Moldova independentă, fiind lesne identificate prin multiplele sale decorațiuni (coloane și pilaștri, elementele decorative, situate pe frontoane etc.), printre care sediul Academiei de Științe a Moldovei ocupă un loc aparte. Aceste edificii reprezintă arhitectura realist-socialistă, esteticul cărora exprimă mesajul ideologic al politicului. Este important, totuși, de a sublinia măiestria arhitecților și specialiștilor din domeniu, care, deși ghidați de politic, îmbină cu pricepere doctrina comunistă și practica arhitecturală, creând opere cu aspect monumental, care astăzi au ajuns un adevărat simbol cultural al perioadei [35, p. 82; 36, p. 30].

Menționăm în context că pe strada principală a capitalei, care începe cu sediul AȘM, regăsim mai multe clădiri monumentale: sediul Curții de Conturi de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 69 (inițial Ministerul Industriei Ușoare a RSSM); sediul Procuraturii Generale de pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 73 (anterior Ministerul Industriei Alimentare); clădirea actualului Teatru Național „Mihai Eminescu” (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 79); cinematograful Patria „Emil Loteanu” (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 103), precum și alte clădiri din oraș [16, p. 106-118].

Este de menționat că în Registrul monumentelor ocrotite de stat majoritatea monumentelor au fost incluse grație inițiativelor AȘM. După 1961, în cadrul Institutului de Istorie a fost deschis Sectorul de Etnografie și Studiul Artelor, reorganizat în anul 1969 în Secția de Etnografie și Studiul Artelor. În 1969 este format Sectorul Studiul Artelor, completat, în 1976, cu Sectorul Monumentelor de Istorie și Cultură, devenit cu timpul un centru de referință în studierea arhitecturii din RSS Moldovenească. În 1998, a fost format Institutul de Istoria Artei a AȘM, cunoscut și ca Institutul Studiul Artelor, care, după procesul de optimizare din anul 2006, a intrat în componența Institutului Patrimoniului Cultural, trecut din 2018 în subordinea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, iar prin Hotărârea Guvernului nr. 485 din 13 iulie 2022 – în subordinea Ministerului Culturii.

BIBLIOGRAFIE

¹ Condricova Liliana. Academia de Științe a Moldovei: 1946–1961–2021, [on-line] <https://asm.md/informatii-generale> (consultat 25 august 2021).

2. Tighineanu Ion. „Săptămâna științei” – o premieră a excelenței dedicată aniversării a 60-a a Academiei de Științe a Moldovei. În: *AKADEMOS*. nr. 2(61), 2021, p. 7-13.
3. Academia de Științe a Moldovei: evoluție, instituționalizare, personalități (1946–1961–2021): Album enciclopedic / Demir Dragnev, Constantin Manolache, Ion Valer Xenofontov; coordonator Liliana Condraticova. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2021, 148 p.
4. Covarschi Brighida, Jarcuțchi Ion. *Academicieni din Basarabia și Transnistria (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Chișinău, 1996.
5. Academia de Științe a Moldovei: Istorie și contemporaneitate, 1946–2006 / Academia de Științe a Moldovei/ Colecția Academica; coord. ed. Demir Dragnev, Ion Iarcuțchi. Chișinău: I.E.-P. Știința, 2006.
6. Dragnev Demir, Manolache Constantin, Xenofontov Ion. *Republica Moldova – 25 de ani. Repere istorice. Istoria științei*, Chișinău: Tipografia Centrală, 2016.
7. Manolache Constantin, Xenofontov Ion. *Instituționalizarea științei academice în RSS Moldovenească (1946–1960)*. În: *AKADEMOS*, 2016, nr. 1 (40), p. 16-22.
8. Manolache Constantin, Xenofontov Ion. *Academia de Științe a RSS Moldovenești în perioada 1961–1990. Studiu retrospectiv*. În: *AKADEMOS*, 2016, nr. 2 (41), p. 7-17.
9. Dragnev Demir. *Etapile evoluției științelor socio-umanistice din Moldova (1946–2016)*. În: *Probleme actuale ale istoriei științei*, Chișinău, 2017, p. 6-34.
10. *Istoria Academiei de Științe a Moldovei: Documente și materiale. Vol. I (1944–1949): Baza Moldovenească de Cercetări Științifice a Academiei de Științe a URSS (În contextul instituționalizării științei din RSS Moldovenească), Partea 1-a: (1944–1947) / Editori și coordonatori: Manolache Constantin, Dragnev Demir, Xenofontov Ion, Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2018.*
11. Dragnev Demir, Xenofontov Ion Valer. *Crearea și activitatea Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice a URSS (1946–1949)*. În: *In memoriam Gheorghe Palade, 1950–2016*, Chișinău, 2018, p. 425-451.
12. Condraticova Liliana. *O radiografie complexă a evoluției AȘM*. În: *AKADEMOS*, 2021, nr. 2 (61), p. 161-163.
13. Смирнов В.Ф. *Градостроительство Молдавии. Кишинев: Картя Молдовеняскэ / Smirnov V.F. Gradostroitel'stvo Moldavii. Kishinev: Kartya Moldovenyaske, 1975.*
14. Hadei Daniela. *Sediul AȘM, clădire pentru Administrația Căilor Ferate*. [on-line] <https://www.ziarulnational.md/sediul-asm-cladire-pentru-administratia-cailor-ferate/> (consultat 13 aprilie 2021).
15. Condraticova Liliana. *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijutierilor și meșterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)*. Iași: Doxologia, 2021.
16. Ostapov Alina. *Elemente decorative în arhitectura „stalinistă” a RSSM: de la schiță la realizare*. În: *DIALOGICA*, 2022, nr. 1, p. 106-118.
17. Ostapov Alina. *Semiotica arhitecturii Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești*. În: „Simpozionul Internațional Monumentul. Tradiție și Viitor”. Ediția XX, Iași, 2019, p. 317-335.
18. Ostapov Alina, Studzinski Irina. *Dominante arhitecturale ale orașului Chișinău edificate în primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial*. În: *ARTA*, 2021, nr. 1 (AV Arte Vizuale), p. 69-79.
19. ANA, DGAN, F. 3095, inv. 2 нт, d. 1382, *Reconstrucția clădirii Sovietului de Miniștri. Note explicative la sarcina de proiectare*, 1947.
20. *Clădirea fostului Gimnaziului pentru fete fondat de baronesa Iulia A. von Gheiking*, [on-line] <http://www.monument.sit.md/alexei-mateevici/85/> (consultat 16 august 2016).
21. Condraticova Liliana. *Arta metalelor din Basarabia (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)*. Chișinău, 2017.
22. Hadei Daniela. *Bogăția unui baron german, de IZBELIȘTE la Chișinău*, [on-line] <http://ziarulnational.md/bogatia-unui-baron-german-de-izbeliste-la-chisinau/> (consultat 16 august 2016).
23. Pâslariuc Virgil. *Cine a devastat Chișinăul în iulie 1941?*, [on-line] <https://historia.ro/> (consultat 13 aprilie 2021).
24. Chișinău. *Enciclopedie*. Chișinău: 1984.

25. ANA, DGAN, F. P-3204, inv. 1, d. 1, Corespondența lui A. V. Șciusev cu Direcția pentru Arhitectură pe lângă Sovietul de Miniștri al RSSM și al Uniunii Arhitecților din RSSM privind reconstrucția și planificarea orașului Chișinău, 1945–1946, f. 11.
26. Ostapov Alina. Urbanismul din RSSM prin prisma reglementărilor statale (1944–1952). În: AKADEMOS, 2018, nr. 3 (50), p. 137-144.
27. В – Элита архитектуры и строительства XVIII–XXI веков (3816 архитекторов) / V – Elita arkhitektury i stroitel'stva XVIII–XXI vekov (3816 arkhitektorov), [on-line] http://elitarch.ru/?page_id=2137 (consultat 2 iunie 2023).
28. Cucereanu Viorica. Povestea Pâinii și a Soarelui. În: AKADEMOS, 2008, nr. 1-2 (9), p. 109-110.
29. Scurt istoric. [on-line] <http://bsclupan.asm.md/?lng=2&action=show&cat=13> (consultat 10 mai 2023).
30. Instituția Publică Biblioteca Științifică (Institut) Andrei Lupan [on-line], <https://www.data2b.md/ro/companies/1008600004490/institutia-publica-biblioteca-stiintifica-institut-andrei-lupan> (consultat 10 mai 2023).
31. Condricova Liliana. Misiunea de a contribui la dezvoltarea Republicii Moldova. Cronica manifestărilor organizate de AȘM, aprilie 2019 – martie 2023. În: AKADEMOS, 2023, nr. 1 (68), p. 9-21.
32. ANA, DGAN, F 3095, inv. 2, d. 1443, Construcția clădirii Comitetului Raional și a Comitetului Executiv Raional din orașul Chișinău, pe străzile Lenin și Svecinaia. Documente de aprobare a sarcinii de proiectare, f. 2-3.
33. Membrii Academiei de Științe a Moldovei: Dicționar. 1961–2006 / Academia de Științe a Moldovei / Colecția Academica. Chișinău: Știința, 2006.
34. Academia de Științe a Moldovei: Academicieni și membri corespondenți / Academy of Sciences of Moldova: Academicians and Corresponding Members, /resp. de ed. Constantin Manolache. Chișinău, 2015.
35. Ostapov Alina. Decorațiuni ale edificiilor realist-socialiste din orașul Chișinău. În: „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine” (ediția a V-a), Conferință științifică internațională dedicată Zilei internaționale a femeilor cu activități în domeniul științei. Program și rezumatele comunicărilor, Editor Liliana Condricova. Iași-Chișinău, 22 februarie 2022, p. 82.
36. Șlapac Mariana, Ceastina Alla. Repere în arhitectura Republicii Moldova. În: „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine” (volumul III). Conferință științifică internațională consacrată Zilelor Europene ale Patrimoniului, Chișinău, 28-29 septembrie 2021 (ediția a IV-a). Editor Liliana Condricova. Iași-Chișinău, 2021, p. 12-37.
37. Cu privire la înaintarea dosarului de includere a sediului Academiei de Științe a Moldovei în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat [on-line], https://asm.md/sites/default/files/2023-05/AG_Hotararea_22%20martie%202023%20cladire_monumente%20istoric.pdf (consultat 10 mai 2023).

Dosarul propunerii de clasare conține:

- 1) Scrisoarea de inițiere a procedurii de clasare nr. 185-05/7 din 24.05.2023 din partea Academiei de Științe a Moldovei (înregistrată la MC cu nr. 3209 din 04.07.2023);
- 2) Hotărârea Adunării generale a AȘM nr. XI/2 din 22 martie 2023;
- 3) Nota istorică elaborată de dr. hab. Liliana Condricova, drd. Alina Ostapov;
- 4) Extras din Registrul bunurilor imobile;
- 5) Plan cadastral amplasament a terenului cu nr. cad. 0100104.124;
- 6) Schemele planurilor de nivel (6 file);
- 7) Imagini foto istorice și actuale a clădirilor amplasate pe terenul cu nr. cad. 0100104.124.

PREȘEDINTE C.N.M.I.

Andrei VATAMANIUC

SECRETAR C.N.M.I.

Alina OSTAPOV

Nr. 04/2-09/2274

din 28.08.2023

APROB

Sergiu PRODAN
Ministrul Culturii

„18” august 2023

COD: C06-2023/02-11.08.2023 (avizat)

cod examinări anterioare: -

AVIZ

privind aprobarea atribuirii statutului de monument unor bunuri imobile și susținerea operării modificării Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993

emis în baza procesului-verbal al ședinței Consiliului Național al Monumentelor Istorice nr. 14 din 11 august 2023

În temeiul: prevederilor art. 18 alin.(3) al Legii nr. 1530/1993 privind ocrotirea monumentelor; pct. 12 sbp.3) din Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Național al Monumentelor Istorice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 73/2014,

În baza examinării Dosarului de clasare elaborat de către Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor din subordinea Ministerului Culturii, privind atribuirea statutului de monument următoarelor bunuri imobile:

1) Clădirile Școlii de meserii (anul construcției 1905), construcții cu nr. cad. 3415112.188.01 (bloc de studii) și 3415112.188.05 (atelier), amplasate pe terenul cu nr. cad. 3415112.188 din str. Păcii, nr. 34 și

2) Construcția cu nr. cad. 3415112.046.08 amplasată pe terenul cu nr. cad. 3415112.046 din str. Păcii, nr. 49,

toate proprietate publică de stat, administrate de Ministerul Educației și Cercetării, în gestiune economică – Școala Profesională s. Corbu, r-nul Dondușeni;

3) Moara cu motor, bun imobil 3415113.162.01 (construcție agroindustrială, moară) amplasată pe terenul cu nr. cad. 3415113.162, proprietate publică a Primăriei satului Corbu (teren), r-nul Dondușeni;

4). Pod de piatră, proprietate publică, s. Corbu, r-nul Dondușeni,

În rezultatul deliberării Consiliului Național al Monumentelor Istorice în cadrul ședinței nr. 14 din 11.08.2023,

SE DECIDE:

Bunurile imobile menționate supra, dispunând de setul minim de caracteristici pentru a corespunde criteriilor de clasare – vechime (peste vârsta minimă de 50 de ani) și autenticitate, valoare arhitecturală și tehnică, valoare memorial-simbolică definită prin prezența în memoria comunității locale și naționale a semnificației istorice (relatăta mai detaliat în nota istorică, care este parte integrantă a prezentei decizii), prezintă interes pentru patrimoniul cultural național și sunt pasibile de a le atribui statut de monument istoric, astfel,

se aprobă decizia de susținere a propunerii de atribuire a statutului de monument de istorie și arhitectură de importanță națională și,

SE PROPUNE:

în sensul implementării prevederilor art. 18 al Legii nr. 1530/1993, elaborarea proiectului hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de hotărâre a Parlamentului privind modificarea/completarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat pentru ca următoarele bunuri imobile:

1) Clădirile Școlii de Arte și Meserii (anul construcției 1905), construcții cu nr. cad. 3415112.188.01 (bloc de studii) și 3415112188.05 (atelier), amplasate pe terenul cu nr. cad. 3415112.188 din str. Păcii, nr. 34 și

2) construcția cu nr. cad. 3415112.046.08 amplasată pe terenul cu nr. cad. 3415112.046 din str. Păcii, nr. 49,

3) Moara cu motor, bun imobil 3415113.162.01 (construcție agroindustrială, moară) amplasată pe terenul cu nr. cad. 3415113.162, proprietate publică a Primăriei satului Corbu (teren), r-nul Dondușeni;

4) Pod de piatră, proprietate publică, s. Corbu, r-nul Dondușeni,

a fi declarate bunuri de patrimoniu cultural imobil atribuindu-le calitatea de **monument de categorie națională** (gen istorie și arhitectură) și a fi înscrise în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, prin urmare supunându-se tuturor dispozițiilor de protecție prevăzute de actul legislativ menționat supra.

Descrierea istorico-arhitecturală

Istoria localității este cunoscută fragmentar, cea mai timpurie informație datează din anul 1620, în legătură cu trecerea în proprietatea lui Costea Busuioc, a așezării denumite *Siliștea Andrieșeni*.

În 1673 localitatea trece la nepoata lui Busuioc, această dată fiind considerată a fi prima mențiune documentară a localității. Începând cu 1904 localitatea va fi cunoscută sub denumirea Corbu.

După 1853 localitatea trece în proprietatea Marcova V.V. și Mavrocordat A.T. Tradiția locală atribuie fostelor proprietare edificarea conacului cu parcul peisagistic, Școlii de meserii cu atelier, bisericii Sf. Paraschiva și alte construcții de utilitate publică, necesare comunității satești.

Școala de meserii, construcția care a adus renume satului, a fost deschisă în 1905. Aparține inițial volostei Climăuți din județul Soroca. Pentru personalul invitat să instruiască tinerii – profesori, învățători, maiștri, lucrători administrativi, directorul Școlii – au fost construite case (nu au fost identificate în prezent).

Începând cu anul 1918 este denumită *Școala de Arte și Meserii*, în anul 1926-1927 – *Școala județeană inferioară de meserii*, iar în anul 1949 devine *Școala de mecanizatori pentru gospodăria satească* (tractorști, combaineri și brigadieri). În 1962 devine *Școala profesională nr. 3*, cu specialitățile electricieni și montori pentru gospodăriile satești. Pe parcursul mai multor ani s-a numit *Școala profesională polivalentă*, iar din 2003 – *Școala profesională*.

Satul actual, așezat în valea pârâului Corbu, este tăiat în două de traseul fostului drum comercial, care lega vama din Sculeni pe Prut cu Movilău pe Nistru, situație care a asigurat prosperitatea Școlii de meserii și a produselor confecționate în atelierul ei. Conacul proprietarilor se afla în partea centrală a satului, ocupând cca 1/3 din aria actuală a așezării, divizat în două de drumul, devenit stradă principală a satului. În partea de nord se afla casa boierească (dispărută) cu parcul peisagistic și construcții gospodărești. Apariția conacului cu parc peisagistic a fost în corespundere cu avântul arhitectural al edificării reședințelor aristocratice în *plein air* de la începutul sec. al XX-lea. Satul Corbu este situat la 4-5 km de satele Reditu-Mare și Țaul, unde în anii 1901-1904 și 1912-1914 au fost fondate grădini peisagistice de către arhitectul-peisagist I.V. Vladislavsky-Podalka (1873-post 1914). Nu este exclus ca parcul din s. Corbu să fi fost plantat sub conducerea acestui designer al grădinilor peisagistice. Structura planimetric-dendrologică a parcului n-a fost studiată de specialiști, dar se observă că s-au păstrat unele specii rare de arbori și unele alei cu arbori seculari, dar o porțiune a teritoriului a fost defrișată pentru amenajarea câmpului sportiv și a autodromului Școlii profesionale, construită pe locul casei boierești. Din clădirile fostului conac s-a păstrat grajdul pentru cai, aflat spre vest (imobil nr. cad. 3415112.046.08). Detaliile eclecticice ale fațadei principale sunt caracteristice pentru arhitectura industrială de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX. În perioada sovietică clădirea a fost utilizată pentru club cu modificarea interiorului, pierderea acoperișului autentic și a părții superioare a pereților.

Școala de meserii este un complex edilitar, compus din clădirea școlii cu clase pentru instruire, halele *atelierelor* pentru practică și alte construcții. A fost fondată în partea de sud a localității, despărțită de zona locuibilă a conacului prin strada centrală, unde terenul în pantă avea o depresiune, la fundul căreia curgea un pârâu cu direcția spre bazin acvatic la extremitatea sudică a terenului. Particularitățile reliefului și caracterul tehnologic al meseriilor a condus la separarea clădirii școlii de atelier pe malurile opuse ale văii cu pârâu. În perioada postbelică

alba pârâului a fost astupată cu pământ adus și amenajată cu pereți de sprijin și aleea pietruită de comunicare între clădirea școlii și atelierelor de producere.

Clădirea, în care avea loc partea teoretică a instruirii profesionale se află la stânga intrării pe terenul fostei Școli de meserii; este într-un nivel, ridicată pe un soclu înalt cu trepte din piatră din cauza terenului în pantă, planul este alungit de-a lungul cotelor de relief, cu rezalite la colțurile planului rectangular. Planimetria este tipică pentru clădirile de învățământ, cu culoar central și amplasarea laterală a claselor. Intrarea este printr-un foișor tradițional pentru arhitectura populară, cu a doua intrare de serviciu prin fațada laterală. Arhitectura clădirii este caracteristică pentru curentul stilistic de la începutul secolului al XX-lea, cu detaliile constructive din lemn, interpretate într-o manieră artistică în baza artei populare, cu acoperișul înalt în două pante, sprijinit pe stâlpi din lemn. Intrarea prin fațada laterală este similară intrării principale, dar sprijinit pe console. În imaginile istorice ale școlii sunt prezente frontoane ajurate din lemn, amenajate la rezalite, subliniate de „bolduri” – accente verticale deasupra intrărilor. Sa-u păstrat consolele de lemn la poala acoperișului. Specifică stilului sunt ferestrele cu buiandrugii din cărămidă arsă, așezată vertical ca bolțarii, și factura pereților cu păstrarea rustică a zidăriei din piatră în aparaeaj incert cu sublinierea în relief a rosturilor, dar acoperită cu var pe parcursul utilizării clădirii. Pe peretele sudic al corpului central, amplasată sub cornișă, s-a păstrat placa cu text care înfățișează că clădirea a fost asigurată contra calamităților de către „Prima agenție de asigurări, fondată în 1827. Clădirea școlii este într-o stare satisfăcătoare, doar au dispărut unele detalii constructiv-decorative.

Atelierele au fost construite pe partea opusă a depresiunii cu pârâul, motivarea fiind destinația funcțională a acestora – crearea unor hale industriale, unde avea loc prelucrarea la temperaturi înalte a metalului și prezența izvoarelor cu apă era necesară procesului tehnologic. Tehnologia procesului metalurgic a cerut ca spațiul interior al atelierelor să fie organizat într-o ordine verticală și orizontală anumită. Corespunzător acestui program, atelierul era alcătuit din două hale cu axele paralele, între care era așezat un volum perpendicular, cu retragerea fațadei și organizarea între ele a unei galerii pentru păstrarea materiei prime sau a obiectelor produse. Acoperișul galeriei era sprijinit pe stâlpi cu console simple din lemn, specific aceluiași stil de la începutul secolului XX. Fațada atelierului era simetrică, alcătuită din fațadele în pinion triunghiular înalt, și intrarea pe scări la nivelul superior al halelor din exterior, printr-un gol central. La parter era golul rectangular alungit al ferestrelor obișnuit pentru arhitectura industrială. Pereții sunt în zidăria din piatră incertă cu rosturile evidențiate, folosită aceeași stilistică a clădirii școlii, dar cu introducerea cărămizii roșii pentru conturarea sub formă de ramă a fațadelor. La un moment necunoscut atelierul a fost extins lateral în direcția străzii cu o nouă hală, parametrii dimensionali ai căreia repetă pe cele ale halelor anterioare, dar fațada, păstrând configurația și rama din cărămidă roșie, este modificată prin includerea a două rânduri de ferestre de tip industrial. Starea construcțiilor atelierelor este satisfăcătoare, dar au dispărut toate elementele galeriei: acoperișul cu elementele de sprijin, ferestrele din acoperiș, cărămida arsă a fost evidențiată exagerat cu culoare roșie.

Spre Sud de atelierelor pentru prelucrarea metalului se află un *atelier*, unde elevii erau inițiați în alte meserii, printre care împletirea articolelor din materii vegetale: coșuri, mobilă, obiecte casnice. Clădirea este alungită în plan, cu fațada simetrică, construită din piatră așezată în asize, cu intrarea amplasată central, scoasă în evidență de un parapet din piatră.

La marginea de Sud a satului, unde între partea de Sus și partea de Jos a satului, unde se află o vale adâncă cu un pârâu, cunoscută drept „*Valea Corbului*”, la începutul secolului XX a fost construit *podul din piatră*, edificare atribuită proprietarilor satului. Are deschiderea în arc în plin cîntu, conturat cu bolțari din piatră, care contrastează cu pereții laterali și bolta podului, realizați în zidărie incertă, asemănătoare construcțiilor Școlii de meserii. A fost reparat și se află în stare bună.

La marginea de Sud-Est a satului, pe malul unui alt pârâu a fost construită clădirea *Morii cu motor* și câteva clădiri anexe necesare utilizării morii. Tradiția locală atribuie și construcția acestei întreprinderi proprietăreselor satului, după cum afirmă și informatorul nostru, locuitor al satului, fost elev al școlii de meserii – Grigore Mititiuc. La început pentru punerea în mișcare a pietrelor de moară, era utilizată apa pârâului de alături. Ulterior moara a fost înzestrată cu motor, adus din Anglia. S-a păstrat structura constructivă a morii, o parte a acoperișului a căzut, la intrare a fost adăugat un corp alungit, în partea opusă – încăpere largă.

Clădirile din s. Corbu, construite la începutul secolului XX – Școala de meserii, atelierele din trei hale, atelierul pentru alte meserii, podul de piatră de la marginea satului deasupra Văii Corbului și moara cu motor de la extremitatea de sud-est a satului, precum și grădina peisagistică a fostului conac Macarov-Mavrocordat, împreună cu clădirea grajdului pentru cai – după vechimea lor și aspectul cu valoare arhitecturală și tehnică, sunt pasibile de a le atribui statut de monument istoric. Unele piese fabricate în atelierul și turnătoria Școlii de meserii pot fi considerate piese de design industrial.

Anexe la prezenta decizie:

Dosarul de clasare care conține:

- 1) Procesul verbal de constatare la fața locului a stării imobilelor pentru clasare din satul Corbu, raionul Donușeni;
- 2) Extrasele cadastrale din Registrul bunurilor imobile ale imobilelor inspectate;
- 3) Formularele rapide de evaluare ale construcțiilor;
- 4) Avizul Institutului Patrimoniului Cultural nr. 06/537 din 10.03.2023;
- 5) Fotografii.

PREȘEDINTE C.N.M.I.

SECRETAR C.N.M.I.

Andrei VATAMANIUC

Alina OSTAPOV

Nr. 04/2-09/2245 din 28.08.2023

APROB

Sergiu PRODAN
Ministrul Culturii

„18” august 2023

COD: C08-2023/03-11.08.2023 (avizat)
cod examinări anterioare: -

AVIZ

privind aprobarea atribuirii statutului de monument unui bun imobil și susținerea operării modificării Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993

emis în baza procesului-verbal al ședinței Consiliului Național al Monumentelor Istorice
nr. 14 din 11 august 2023

În temeiul: prevederilor art. 18 alin.(3) al Legii nr. 1530/1993 privind ocrotirea monumentelor; pct. 12 sbp.3) din Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Național al Monumentelor Istorice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 73/2014,

În baza examinării Dosarului de clasare privind atribuirea statutului de monument **Cimitirului evreiesc, bun imobil cu nr. cad. 8338203.220, s. Vadul -Rașcov, com. Vadul-Rașcov, r-nul Șoldănești**, elaborat de către Direcția patrimoniu cultural a Ministerului Culturii, la inițiativa I. P. Muzeul de Istorie a Evreilor din Republica Moldova,

În rezultat deliberării Consiliului Național al Monumentelor Istorice în cadrul ședinței nr. 14 din 11.08.2023,

SE DECIDE:

Bunul imobil menționat supra, fiind definit de valoarea lui culturală și semnificația istorică (relată mai detaliat în nota istorică, care este parte integrantă a prezentei decizii), prezintă interes pentru patrimoniul cultural național, astfel,

se aprobă decizia de susținere a propunerii de atribuire a statutului de monument istoric de importanță națională și, în sensul implementării prevederilor art. 18 al Legii nr. 1530/1993,

SE PROPUNE

elaborarea proiectului hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de hotărâre a Parlamentului privind modificarea/completarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat pentru ca Cimitirul evreiesc, bun imobil cu nr. cad. 8338203.220, s. Vadul -Rașcov, com. Vadul-Rașcov, r-nul Șoldănești, a fi declarat bun de patrimoniu cultural imobil atribuindu-i calitatea de **monument** (gen istorie și artă) **de categorie națională** și a fi înscris în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, prin urmare supunându-se tuturor dispozițiilor de protecție prevăzute de actul legislativ menționat supra.

Descrierea istorico-arhitecturală

Istoria documentată a satului începe cu secolul al XV-lea, când Vadul Rașcov a fost atestat la 14 ianuarie 1447 ca post fortificat pe Nistru, cu vameși și ostași de pază, ca târg de negustori, călători din țări străine. Denumirea satului se poate citi și pe „Harta Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare Voievod”, compusă după documente vechi și publicată în 1908.

Zamfir Arbore, în „Dicționarul geografic al Basarabiei” (1904), amintește de târgul Vadul Rașcov: „Vad-Rașcu, târgușor, în jud. Soroca, așezat pe malul Nistrului, centrul volostei cu același nume. <... > Are 492 case, cu o populație de 5244 suflete, din care aproape 3 mii evrei; biserică, școală de Zemstvo cu 2 clase, poștă și telegraf, șoseaua via Domuljeni, unde se unește cu șoseaua Soroca-Gura-Camenca. Centrul daraverilor comerciale peste Nistru cu Podolia”.

Momentul primei apariții a evreilor în Vadul Rașcov nu este documentat, dar este evident că deja la limita secolelor XVIII-XIX ei își făcuse deja apariția, cele mai vechi pietre funerare din cimitirul evreiesc al satului aparținând aceleiași perioade.

Mai târziu, în perioada Imperiului Rus, Vadul Rașcov (Вадъ) capătă statut de târg, iar asta ar putea fi, pe lângă perspectivele pentru a face comerț, explicația stabilirii aici numărului mare de evrei. Istoria satului are o perioadă lungă de un secol și jumătate, poate mai mult, de prezență a evreilor pe moșia satului. Aici s-a stabilit un număr mare de evrei, deseori constituind majoritatea populației din localitate. Astfel datele statistice ale recensământului din 1897 arătau 3237 de locuitori evrei, 314 din totalul de 4641 al populației satului, iar conform recensământului din 1930, din 3976 de locuitori - 1958 erau evrei.

Vadul-Rașcov a găzduit și o proprie dinastie rabinică. La începutul secolului al XIX-lea, rabinul Șabtai Zuckerman (1755-1845), un descendent al unei dinastii rabinice din Apta, a venit să se stabilească în sat. Avea adepți, în principal, din rândul evreilor ce trăiau pe la periferii. După moartea sa, fiii săi, iar apoi nepoții i-au moștenit învățătura. Toți aceștia sunt înhumați în cimitirul de la Vadul Rașcov.

În prezent în Vadul-Rașcov nu mai există familii de evrei. Au ars casele din mahala evreiască, acolo, unde a fost sinagoga cea mare, construită și de bunicul lui Ihil Șraibman, astăzi este școală. S-au mai păstrat doar farmacia, iar pe malul Nistrului - câteva fragmente din baia ritualică (mikva).

Valoare istorică - Cimitirul din Vadul Rașcov este unul dintre puținele rămase, starea conservării pietrelor căruia fiind relativ bună în comparație cu majoritatea cimitirelor și poate fi, cu siguranță, considerat model de cimitir evreiesc pentru această regiune a Europei de Sud-Est. Valoarea istorică a cimitirului este accentuată prin valoarea istoriei comunității evreiești de aici, numeric importantă și care a avut un impact clar asupra dezvoltării acestei regiuni a țării. Cimitirul evreiesc are o istorie de peste două secole, ilustrând începuturile și sfârșitul existenței unei comunități evreiești.

Valoare arhitecturală - Cimitirul evreiesc din Vadul Rașcov este un ansamblu uniform de pietre funerare tradiționale, ce reflectă istoria existenței evreilor locali începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea până în anii '50 ai secolului XX și datorită acestui fapt, în cimitir nu sunt pietre din perioada modernă, iar acest lucru îi atribuie un farmec aparte. Cimitirul evreiesc din Vadul-Rașcov este unul dintre cele mai vechi, bine păstrate în forma autentică și, în același timp, pitoresc, fapt datorat asocierii armonioase a peisajului malului Nistrului cu arta originală a sculpturii de pe pietrele funerare. Aici sunt circa trei mii de pietre funerare ce au fixat în piatră istoria evreiască a târgului și cea a artei evreiești cu toate trăsăturile regionale. Cimitirul în sine se distinge printr-un grad ridicat de conservare atât a majorității pietrelor funerare, cât și a complexului arhitectural per ansamblu. Astfel, structura lui este bine definită după sectoare (bărbați, femei, copii, cohanimi, rabini), fapt ce nu este evident la multe din cimitirele evreiești din țară. Valoarea artistică, a sculpturii pe pietrele funerare din cimitir a fost apreciată de mulți specialiști în necropolistică și epigrafie.

Impact pentru dezvoltarea turismului

Cimitirul evreiesc din Vadul Rașcov este o atracție incontestabilă pentru turiștii din țară, dar și mai mult de peste hotare, iar recognoscibilitatea lui este certă, fiind un simbol al patrimoniului evreiesc al țării. El este foarte des prezentat pe numeroase pagini web din străinătate, adresate publicului interesat de patrimoniul evreiesc al Moldovei. Proximitatea satului Rașcov de peste Nistru adaugă o plusvaloare perceperii potențialului turistic al cimitirului din Vadul Rașcov, Rașcovul deținând obiective turistice de valoare, cum ar fi sinagoga și unul din cele mai importante din punct de vedere istoric cimitire evreiești de pe malul Nistrului.

Anexe la prezenta decizie:

Dosarul de clasare care conține:

- 1) Scrisoarea nr. 30 din 19.06.2023 din partea I. P. Muzeul de Istorie a Evreilor din Republica Moldova (înregistrată la MC cu nr. 2884 din 19.06.2023);
- 2) Extras din Registrul bunurilor imobile și planul de contur;
- 3) Nota istorică elaborată de dr. Irina Șihova și dr. Iuliu Palihovici;

PREȘEDINTE C.N.M.I.

Andrei VATAMANIUC

SECRETAR C.N.M.I.

Alina OSTAPOV

Nr. 04/2-09/ 2273 din 28.08.2023

APROB

Sergiu PRODAN
Ministrul Culturii

„18” august 2023

COD: C07-2023/01-11.08.2023 (avizat)
cod examinări anterioare: -

AVIZ

privind aprobarea schimbării regimului de protecție a monumentului de arhitectură și istorie din categoria de importanță *locală* în categoria *națională* și susținerea operării modificării/completării Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993

emis în baza procesului-verbal al ședinței Consiliului Național al Monumentelor Istorice
nr. 14 din 11 august 2023

În temeiul: prevederilor art. 18 alin.(3) al Legii nr. 1530/1993 privind ocrotirea monumentelor, pct. 12 sbp.3) din Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Național al Monumentelor Istorice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 73/2014,

În baza examinării Dosarului de clasare privind schimbarea regimului de protecție din categoria de importanță „locală” (L) în categoria de importanță „națională” (N), a edificiului **Biserica cu hramul Sfântul Ilie**, bun imobil cu nr. cad. 8713304.110.01, amplasat pe terenul cu nr. cad. 8713304.110, din **str. Iubileinaia, s. Albota de Sus, com. Albota de Sus, r-nul Taraclia**, elaborat de către Direcția patrimoniu cultural a Ministerului Culturii,

În rezultatul deliberării Consiliului Național al Monumentelor Istorice în cadrul ședinței nr. 14 din 11.08.2023,

SE DECIDE:

Bunul imobil (teren cu nr. cad. 8713304.110 și construcția cu nr. cadastral 8713304.110.01) - Edificiul **Biserica „Sfântul Ilie”**, din str. Iubileinaia, s. Albota de Sus, com. Albota de Sus, r-nul Taraclia, fiind definit de valoarea lui culturală și semnificația istorică (relată mai detaliat în nota istorică, care este parte integrantă a prezentei decizii), dispunând de setul minim de caracteristici pentru clasare – vechime (peste vârsta minimă de 50 de ani), valoare de mărturie istorică a comunității dispărute a germanilor basarabeni (care au construit biserica în anii 1935-1938), valoare identitară de simbol spiritual pentru comunitatea sătenilor din Albota de Sus, edificiul prezintă interes pentru patrimoniul cultural național, astfel,

se aprobă propunerea de schimbare a regimului de protecție a monumentului de arhitectură și istorie din categoria de importanță *locală* în categoria *națională* și,

SE PROPUNE:

În sensul implementării prevederilor art. 18 al Legii nr. 1530/1993, elaborarea proiectului hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de hotărâre a Parlamentului privind modificarea/completarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat pentru ca bunul imobil - **Biserica cu hramul Sfântul Ilie**

din r-nul Taraclia,
com. Albota de Sus,
s. Albota de Sus, str. Iubileinaia,

identificat conform Registrului bunurilor imobile:

- **teren** cu nr. cadastral **8713304.110**, proprietate publică de stat a Republicii Moldova,
- **construcție** cu nr. cadastral **8713304.110.01**, proprietate publică de stat a Republicii Moldova, fiind în folosința Bisericii Ortodoxe din Moldova „Sf. Ilie” în temeiul contractului de colaborare privind protecția și utilizarea monumentelor eclesiastice de istorie și cultură nr...din

04.01.2003 (68006/03), a fi declarat bun de patrimoniu cultural imobil atribuindu-i calitatea de **monument de categorie națională** (gen istorie și arhitectură) și a fi înscris în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, prin urmare supunându-se tuturor dispozițiilor de protecție prevăzute de actul legislativ menționat supra.

Descrierea istorico-arhitecturală

Edificiul Bisericii „Sf. Ilie” din satul Albota de Sus a fost construit între anii 1935-1938. Fiind edificată la comanda parohiei luterane, edificiul bisericii a fost conceput în stil neogotic, cum era și firesc..

Edificiul a funcționat ca biserică luterană timp de doi ani. Din anul 1940 până în anul 2003 construcția nu a fost exploatată conform destinației, după cel de-al Doilea Război Mondial a fost transformată în casă de cultură.

Dr. Edwin Kelm, președintele federal al Uniunii Nemților Basarabeni, mare mecenat care a contribuit substanțial la edificarea și reconstruirea a 11 biserici, pentru a susține spiritul nemțesc, memoria istorică, dar și credința în acest spațiu al Europei, a mobilizat membrii uniunii, adunând finanțele necesare pentru restaurarea bisericii din Albota de Sus. Au contribuit întâi de toate la acest act de caritate nemții originari din Albota de Sus și Albota de Jos și urmașii lor, fiind susținuți de ceilalți copământeni. Lucrările de restaurare a locașului au durat un timp record - patru luni ale anului 2003, timp în care a fost reconstruită și partea superioară a clopotniței care era distrusă din anul 1940.

Anexe la prezenta decizie:

Dosarul de clasare care conține:

- 1) Scrisoarea nr. 03-17/619 din 14.07.2023 din partea Consiliului Raional Taraclia (înregistrată la MC cu nr. 3508 din 19.07.2023) cu privire la inițierea procedurii de schimbare a categoriei de protecție a edificiului bisericii Sf. Ilie din s. Albota de Sus;
- 2) Scrisoarea nr. 366 din 04.11.2020 a Primăriei com. Albota de Sus, r-nul Taraclia (înregistrată la MECC cu nr. 12500 din 04.11.2020);
- 3) Extras din Registrul bunurilor imobile;
- 4) Nota istorică;
- 5) Avizul Institutului Patrimoniului Cultural nr. 06/559 din 26.05.2023 (înregistrat cu nr. 2442 din 26.05.2023) - pozitiv.
- 6) Fotografii de epocă și actuale ale bisericii.

PREȘEDINTE C.N.M.I.

Andrei VATAMANIUC

SECRETAR C.N.M.I.

Alina OSTAPOV

Nr. 04/2-09/2651 din 03.10.2023
La nr. de înregistrare 4623 din 20.09.2023

COD: C17-2023/01-22.09.2023 (avizat)
cod examinări anterioare: -

AVIZ

privind aprobarea operării modificării Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993

emis în baza procesului-verbal al ședinței Consiliului Național al Monumentelor Istorice
nr. 17 din 22 septembrie 2023

În temeiul: prevederilor art. 18 alin.(3) al Legii nr. 1530/1993 privind ocrotirea monumentelor; pct. 12 sbp.3) din Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului Național al Monumentelor Istorice, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 73/2014,

În baza examinării propunerii de modificare a Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993 (la Capitolul „Zona de Nord”, compartimentul „Raionul Glodeni”, poziția 1540, s. Cuhnești), elaborate și înaintate spre examinare de către Direcția patrimoniu cultural a Ministerului Culturii, la inițiativa domnului Mihai Corj, președinte al A.O. Institutul de Creație Legislativă „LEX SCRIPTA”, doctor în drept, conferențiar universitar, cercetător științific coordonator, avocat,

În rezultatul deliberării Consiliului Național al Monumentelor Istorice în cadrul ședinței nr. 17 din 22.09.2023,

SE DECIDE:

aprobarea propunerii de modificare a Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1531/1993 (la Capitolul „Zona de Nord”, compartimentul „Raionul Glodeni”, poziția 1540, s. Cuhnești), prin substituirea cuvintelor „Adormirea Maicii Domnului” cu cuvintele „Nașterea Maicii Domnului” și, în sensul implementării prevederilor art. 18 al Legii nr. 1530/1993,

SE PROPUNE

elaborarea de către Ministerul Culturii a proiectului hotărârii Guvernului *cu privire la aprobarea proiectului de hotărâre a Parlamentului privind modificarea Registrului monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat* în scopul corectării erorii admise la aprobarea Registrului monumentelor în anul 1993.

Argumentarea istorico-științifică

(întocmită în baza Notei informative elaborate de M. Corj, președinte al A.O. Institutul de Creație Legislativă „LEX SCRIPTA”)

În fondul 211, din Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM/ANA DGAN) sunt inserate Cărțile metrice ale bisericilor din Basarabia (perioada 1811-1922). Din filele dosarelor ANRM (ANRM. F.211. inv. 12 (inventar intern), dos. 50, f.97, 98) se relevă faptul că, începând cu luna decembrie 1872 – începutul anului 1873, în satul Cuhnești este atestată existența bisericii cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”.

În Registrul cultelor religioase biserica a fost înregistrată sub nr. 1017620005138 la data de 26.09.1996, ca: Comunitatea Religioasă, Parohia cu hramul „Nașterea Maicii Domnului” din satul Cuhnești.

Prin urmare, Biserica din satul Cuhnești a păstrat același hram de la edificare și până în prezent. Astfel, în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, la Capitolul „Zona de Nord”, compartimentul „Raionul Glodeni”, poziția 1540, denumirea bisericii din satul Cuhnești ca „Adormirea Maicii Domnului” este greșită.

Anexă la prezenta decizie:

- 1) Scrisoarea din 07.04.2023 a A.O. Institutul de Creație Legislativă „LEX SCRIPTA” (înregistrată la MC cu nr. 1640 din 07.04.2023), cu Nota informativă privind argumentarea denumirii corecte a hramului bisericii din s. Cuhnești, r-nul Glodeni – 13 file;
- 2) Scrisoarea nr. 06/556 din 10.05.2023 a Institutului Patrimoniului Cultural – 1 filă.

PREȘEDINTE C.N.M.I.

Andrei VATAMANIUC

SECRETAR C.N.M.I.

Alina OSTAPOV

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII
ȘI CERCETĂRII
INSTITUȚIA PUBLICĂ
INSTITUTUL PATRIMONIULUI
CULTURAL

Bd. Ștefan cel Mare, 1
Chișinău, Moldova, MD-2001
tel./fax (+373 22) 260 957
e-mail: ipcultural.md@gmail.com

MINISTRY OF EDUCATION, CULTURE
AND RESEARCH
PUBLIC INSTITUTION
INSTITUTE OF CULTURAL
HERITAGE

Ștefan cel Mare, 1 Bd.
Chișinău, Moldova, MD-2001
tel./fax (+373 22) 260 957
e-mail: ipcultural.md@gmail.com

06-216 din 27.05.2020

**În atenția
Ministerului Educației, Culturii și Cercetării
al Republicii Moldova**

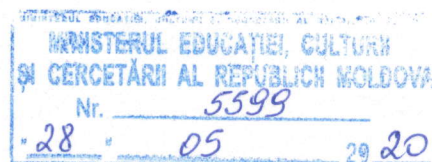
Institutul Patrimoniului Cultural, prin contribuția specialiștilor săi, a analizat adresarea nr. 05/2-09/1385 din 04.03.2020 privind declanșarea procedurii de clasare a unui șir de bunuri imobile în vederea atribuirii statutului de monument istoric de categorie națională cu înscrierea lor în *Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de Stat*, precum și a declasării unora dintre acestea cu excluderea din *Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de Stat* și vă expediază atașat Avizul redactat.

Anexă: Aviz – 4 (patru) file
Anexele 1, 2, 3 – 3 (trei) file

**Director al Institutului Patrimoniului Cultural,
dr. hab.**

Victor Ghilaș

Ex.: dr. S. Ciocanu
Tel.: 022 262 684; 079052653

AVIZ

la adresa nr. 05/2-09/1385 din 04.03.2020

În urma examinării solicitării Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 05/2-09/1385 din 04.03.2020, Institutul Patrimoniului Cultural vine cu următoarele aprecieri, observații și precizări.

Reiterat, atragem atenția asupra utilizării/apelării nejustificate la art. 4 din *Legea privind ocrotirea monumentelor*, deoarece: la alin. (1) din acest articol sunt enumerate autoritățile publice, alte persoane juridice și fizice, care, în contextul structurii instituționale din anul 1993, erau investite cu responsabilitatea sau dreptul de a efectua investigații pluridisciplinare pentru constituirea, respectiv, completarea prin liste adiționale a *Registrului monumentelor*, în formatul prevăzut de regulamentele și metodologiile în vigoare în anii în cauză; iar la alin. (2) se specifică atribuțiile Ministerului de ramură în contextul prezentării proiectului *Registrului monumentelor* spre aprobare Parlamentului.

Reamintim că la 1993 în cadrul Academiei de Științe exista o structură specializată, atribuția căreia consta în studierea în teren și elaborarea descrierilor și studiilor bunurilor culturale construite. Exista și o organizație nonguvernamentală națională – Societatea de ocrotire a monumentelor, care valorifica sume importante direcționate de către Guvern pentru documentarea patrimoniului cultural construit al țării. Totodată, la acea vreme, Ministerul de ramură în sușă, era dotat cu un instrument instituțional important în acest sens – ”NPO Moldrestavrația”, care și el avea printre atribuții documentarea bunurilor cu statut de monument.

Anume în contextul lipsei în Republica Moldova a instituțiilor specializate în domeniul documentării bunurilor de patrimoniu cultural (la care și face referire art.18, alin.(3) al *Legii privind ocrotirea monumentelor*), pentru a urma cerințele internaționale în domeniu, la care a aderat țara noastră, *Strategia națională în domeniul culturii și proiectul Legii protejării monumentelor istorice* prevede expres *crearea unei instituții naționale specializate* în acest sens.

Cu regret, Institutul Patrimoniului Cultural nu dispune de informații referitoare la bunurile construite propuse spre înscriere în *Registrul monumentelor*. Fiind o instituție de cercetare științifică fundamentală în domeniul arheologiei, artelor și etnologiei, specialiștii Institutului sunt încadrați în realizarea planurilor de activitate stabilite spre finanțare.

Pentru a pune în sarcina celor 4 specialiști, angajați ai Institutului, care studiază tematici legate de istoria și teoria arhitecturii, documentarea celor 12 bunuri construite solicitate (elaborare studii istorice, cu referințe bibliografice și arhivistice, anexare de copii ale documentelor arhivistice, planuri de situație, scheme cartografice, foto istorice și actuale, desene, scheme etc. și elaborarea unor descrieri morfologice) este necesară detașarea acestora de la realizarea planului de cercetare deja aprobat pentru anul în curs și asigurarea lor cu resursele tehnice și financiare necesare (cum ar fi: deplasare în teren, cazare, consumabile etc., cheltuieli care nu sunt prevăzute în bugetul aprobat al instituției).

Având în vedere că primele 4 bunuri din Lista spre înscriere în *Registrul* (Cercul, Stadionul, Peștera lui Bichir, Biserica din Pohrebea) au fost acceptate de Minister spre examinare doar cu condiția elaborării de către solicitant a studiilor necesare (planuri, desene, fotografii, notă istorică, fundamentare etc.), respectiv, până la implementarea unei soluții durabile a problemei – crearea instituției specializate în domeniu, ar fi justificată aplicarea/extinderea acestei politici față de toți cei care solicită Ministerului înscrierea în *Registrul* a bunurilor construite.

O altă soluție, în opinia noastră, ar fi extinderea/dezvoltarea practicii de elaborare a dosarelor/fișelor bunurilor construite în bază de contractare de către Minister a serviciilor unor agenți

economici (după exemplul contractului încheiat cu Biroului de Proiectări *UrbanDesign* S.R.L. din Orhei).

În ceea ce privește lista/tabelul transmis al bunurilor propuse spre înscriere în *Registru*, acesta a fost analizat și s-a propus redactarea lui prin eliminarea unor erori și prin unificarea înscrisurilor din colonne (Anexa 1).

Astfel, a trebuit să fie unificat principiul de înscriere a informației în columnele "Localizare administrativă" și "Tip" cu principiul respectiv din *Registrul monumentelor* (de ex. lăcașurile de cult sunt înscrise în *Registrul* din 1993 cu: tip edificiu (ex.: biserică), material (ex.: de lemn) și hram (ex.: Sf. Nicolae)). La **pozițiile 1 și 4**: adăugarea în columna "Tip" a specificării "cu terenul aferent", impune propunerea către Parlament (de către MECC) a adăugării acestui înscris/specificare tuturor bunurilor construite din *Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat*. Dacă nu se va face acest lucru, va fi creată o situație confuză – în mod automat ar reieși (inclusiv din punct de vedere juridic) că terenul celorlalte bunuri din *Registru* nu este parte integrantă a acestor monumente. Faptul, precum se înțelege, ar contraveni atât sarcinii/atribuției Ministerului de a fortifica sistemul de protejare a monumentelor, cât și de a implementa bunele practici internaționale în domeniu.

La **poziția 2**: din denumire a fost eliminat cuvântul "fost". Bunul trebuie înscris după denumirea general cunoscută, chiar dacă actualmente evenimente sportive acolo nu au loc: de exemplu Colizeul din Roma a fost înscris în listele de protecție cu denumirea – "Colizeu", nu – "fostul Colizeu". În ceea ce privește poziția 3 din listă: a fost corectată conform documentelor istorice denumirea râpei de la Zastânca – **Râpa lui Bichir** (conf. antroponimului respectiv); a fost adus la un numitor comun localizarea – r. Soroca, s. Zastânca, Râpa lui Bichir; a fost corectată denumirea bunului – Biserica rupestră "Peștera lui Bichir". Perioada/secolul edificării bisericii nu este cunoscut/ă, deoarece acolo niciodată nu au fost efectuate investigații arheologice. Există doar presupuneri fanteziste și ipoteze, care variază de la primul mileniu după Christos până în sec. al XVII-lea, astfel, pentru a se completa "Cronologia" și a corespunde unor rigori factologice, a fost propus înscrisul – "ante sec. XVIII".

La **poziția 5**: localizarea a fost adusă la principiul utilizat în *Registru* – indicarea doar a satului unde la concret este amplasat bunul nominalizat; a fost indicat materialul de construcție a bisericii – zidăria și corectat hramul lăcașului de cult – Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil; a fost indicat anul construirii – 1916. La **poziția 6**: hramul bisericii a fost indicat în varianta simplă – Sfântul Nicolae; a fost indicat anul construirii – 1886.

Totodată, nu poate fi susținută propunerea de înscriere în *Registru* a recent constituitelor mănăstiri din satele Călinești și Glinjeni (**poziția 7 și 8** din tabel), care, respectiv, dispun doar de construcții edificate după anul 1991. Precum se cunoaște, unul dintre criteriile internațional recunoscute de înscriere în registrele de patrimoniu este *istoricitatea*, asigurată prin trecerea a *cel puțin două generații* de la constituirea bunului propus spre luare sub protecție de către stat.

La **poziția 9**: a fost indicat anul construcției bisericii - 1852. La **poziția 11**: se cunoaște că edificarea unei biserici pentru protestanții germani din satul Vișniovca a fost începută la finele anilor 30 ai sec. XX, însă nu a fost niciodată finalizată, nici măcar "la roșu". În caz dacă într-adevăr o parte din zidăria nefinalizată gândită inițial pentru biserică a fost utilizată de către autoritățile sovietice pentru construirea Casei sătești de Cultură, aceasta poate servi doar pentru înscriere în *Registru* a *Casei de Cultură*.

La **poziția 14**: Satul Bălăurești, pe lângă biserica de lemn Sf. Nicolae din 1809 (înscrisă în *Registrul monumentelor*), dispune de o biserică de zid cu același hram construită la finele anilor

90 ai secolului al XX-lea. Totodată, în sat există și un edificiu nefinisat de biserică (dispune doar de pereți, fără bolți). Conform particularităților (formă plan, elemente decorative) ea este în stil neorusc specific arhitecturii bisericesti practice în Imperiul Țarist, deci până la 1918. Ținând cont de specificul totalmente diferit al arhitecturii bisericesti din timpul aflării Basarabiei în componența României, în anii 30 ai secolului al XX-lea, cel mai probabil s-a încercat reluarea șantierului de construcție a bisericii respective, însă nicidecum construcția ei din temelie. Ținând cont de faptul că bisericile primesc hram doar după finalizarea construcției și sfințire, ruinele construcției nefinalizate nu au servit vreo dată în calitate de biserică și nu au avut cum să primească vreun hram. Astfel, înscrisul din columnele tabelului ar putea suna – construcție sau ”edificiu nefinisat de biserică”, și ”începutul sec. XX”. Însă, pentru ca înscrierea ruinei în Registrul monumentelor să nu se transforme într-o ”înscriere de dragul înscrierii”, considerăm că problema ar putea fi pusă în discuție doar după ce APL Bălăurești (care conform legislației vor fi responsabile de protejarea și întreținerea adecvată a viitorului monument) vor explica cum vor utiliza și cum vor întreține aceste ruine părăsite. Asta în contextul existenței în sat a unei mari biserici care funcționează (deci satul nu are nevoie de încă o biserică) și lipsei în sat a resurselor financiare necesare pentru întreținerea corespunzătoare a bisericii de lemn cu statut de monument Sf. Nicolae, care deja se află în Registru.

La **poziția 16**: Stilul arhitectural al bisericilor nu este parte a înscrisurilor din *Registru* – respectiv mențiunea respectivă a fost exclusă. Înscrisul propus – Biserica de zid Sf. Nicolae. A fost precizat anul construirii – 1852.

Ar fi binevenită completarea listei cu bunurile construite pentru care, în anii precedenți, Ministerul a elaborat un Ordin special de promovare în *Registru* și pentru care Institutul a elaborat note de fundamentare – 1. Gara Feroviară cu Piața Gării și ansamblul aferent de clădiri locative, 2. clădirea Academiei de Științe, 3. Cinematograful ”Patria” și 4. Maternitatea cu parcul aferent de pe bd. Grigore Vieru; 5. Edificiul Hotelului Chișinău.

Referitor la cele patru poziții din *Registrul monumentelor Republicii Moldova* ocrotite de stat propuse spre excludere.

Aici atragem atenția că nu este corect de a propune *declasarea* unor bunuri, care nu existau la momentul adoptării *Registrului* (în acest caz decizia asupra lor din 1993 a Parlamentului nu a avut efect juridic - pe motivul lipsei fizice a bunului construit), în schimb, se poate propune excluderea înscrisurilor/pozițiilor respective din *Registru*.

La **poziția 403** (Compartimentul Zona de Sud, biserică din s. Giurgiulești): **susținem** excluderea din *Registru* a înscrisului. Doar că trebuie de notat că biserică de cărămidă Sf. Gheorghe din sat a funcționat până în 1948, când a fost închisă de autoritățile sovietice, fiind demolată în anii 50 ai sec. XX. Astfel, în 1993, în *Registru* a fost inclusă informația despre un bun construit inexistent.

La **poziția 1063** (Compartimentul Zona de Nord, biserică de lemn din s. Albinețul Vechi): **susținem** excluderea din *Registru* a înscrisului. Doar că trebuie de notat că, biserică de lemn în sat nu a existat. În anul 1936, aici a fost începută construirea unei biserici de zid, care nu a fost finalizată, zidurile ridicate fiind demolate în perioada sovietică. În anii 1990-1993 în sat a fost construită o biserică nouă de zid cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil.

În ceea ce privește **poziția 1127** (Compartimentul Zona de Nord), biserică din s. Horești, r. Fălești, demontată și apoi depozitată spre instalare ulterioară pe terenul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, preconizat pentru crearea Muzeului Satului, excluderea ei din *Registru* **nu poate fi acceptată**. Trebuie însă de corectat înscrisul respectiv din *Registrul monumentelor* referitor la locul de amplasare al bisericii din Horești (Muzeul Național de Etnografie și Istorie

Naturală), la fel ca și pentru biserica din s. Hirișeni, care deja se înalță pe teritoriul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, gândit pentru crearea în viitor a unui Muzeu al Satului.

Pentru **poziția 919** (Compartimentul Zona de Centru) excluderea din *Registru* a bisericii din s. Seliște, Nisporeni, **nu poate fi acceptată**. În acest sat într-adevăr a existat o biserică de lemn atestată în anul 1786 (la finele secolului al XVIII-lea). În 1833 pe locul ei a fost construită o biserică de zid care astăzi poartă hramul Sfânta Treime. Astfel, la 1993 a avut loc o eroare, în ceea ce privește materialul de construcție și anul edificării bisericii. Faptul impune modificarea/corectarea respectivă a înscrisului din *Registru*, nicidecum excluderea din el a poziției 919.

**Cercetător științific superior,
doctor în arhitectură**

S. Ciocanu